

Vážený pán premiér,

vyzývame Vás, aby ste z vládneho návrhu zákona na zmenu ústavy odstránili články, ktoré by mohli viesť k ochromeniu občianskej spoločnosti, právneho štátu a ľudských práv na Slovensku.

Prednosť práva EÚ je podstatou zakladajúcich zmlúv EÚ a takisto pevne stanovená v judikatúre Súdneho dvora EÚ. Po prijatí ustanovenia navrhovaného v článku 7 ods. (2) by Slovenská republika spochybnila schopnosť EÚ chrániť ľudské práva a zásady právneho štátu a samotný základ fungovania Európskej únie. Slovenskej republike za zmenu tohto ustanovenia môže takisto hroziť žaloba na Súdnom dvore EÚ a vysoké sankcie, tak ako to bolo v prípade Poľska.

Ochrana právneho štátu a ľudských práv všeobecne

Prijatie čl. 7 ods. (5) by mohlo vážne naštříbiť ochranu ľudských práv a zásad právneho štátu na Slovensku, vrátane prípadov, keď medzinárodné zmluvy poskytujú vyšší štandard ochrany ľudských práv.

Dovoľujeme si Vás upozorniť na stanovisko Benátskej komisie z 18. júna 2020 (CDL-AD(2020)009), v ktorom táto vyzvala Ruskú federáciu o zrušenie zmien a doplnení svojej ústavy, ktoré by umožnili národným orgánom odmietnuť záväzné rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva. V našom stanovisku k tomuto rozhodnutiu upozorňujeme na riziká pokusov o zmenu ústavy a posilnenia právomocí rušiť rozhodnutia ESĽP formou zmeny ústavy, ktorá by nás efektívne mohla pripraviť o kľúčové možnosti ochrany ľudských práv a zásad právneho štátu, vrátane prístupu k spravodlivosti.

Benátska komisia takisto pripomína, že napriek tomu, že štáty majú suverénne právo zvoliť si systém vzťahov medzi vnútroštátnym a medzinárodným právom, podľa čl. 27 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve, štáty sa nemôžu dovoľávať ustanovení svojho vnútroštátneho práva ako dôvodu na neplnenie zmluvy. To znamená, že žiadny právny argument vo vnútroštátnom práve, vrátane ústavného práva, nemôže ospravedlniť konanie alebo opomenutie, ktoré sa ukáže ako porušenie záväzkov vyplývajúcich z medzinárodných zmlúv, ktoré sa rozhodlo ratifikovať – vrátane medzinárodných ľudskoprávných dokumentov.

Návrh zákona považujeme za potenciálne mimoriadne nebezpečný, nakoľko otvorí možnosť prijatia ďalších ústavných zmien, ktoré by mohli ďalej oklieštiť ľudské práva, ktoré sú momentálne zaručené, a to len na základe zmeny ústavy ústavnou väčšinou poslanca NR SR.

Rodičovské práva a práva detí

Zaradenie článku 41 ods. (4) do Ústavy SR vnímame ako snahu ústavne zamedziť prípadným zmenám aktuálne platného zákona, ktorý v súčasnosti neumožňuje adopciu detí pámi rovnakého pohlavia. Rovnaká definícia, akú predkladateľ navrhuje vložiť do ústavy v čl. 41.

ods. (4) je už v súčasnosti súčasťou Zákona č. 36/2005 Z. z. (Zákon o rodine), § 100, odsek 1. Odsek 2 rovnakého § Zákona o rodine pritom upravuje aj to, že „Ako spoločné dieťa môžu maloletého osvojiť len manželia.“ Nakoľko Slovenská republika neuznáva manželstvá párov rovnakého pohlavia, aj tento článok zákona už v súčasnosti bráni druhému z rodičov v páre rovnakého pohlavia získať rodičovské práva voči biologickému dieťaťu jeho partnera alebo partnerky, s ktorým dieťa vychováva. Súčasne platný Zákon o rodine je pritom v rozpore s článkom 21, ods. (1) Charty základných práv EÚ, ktorá zakazuje diskrimináciu na základe sexuálnej orientácie. Navrhovaná zmena ústavy by zároveň bola v rozpore s rozsudkom Súdneho dvora EÚ, ktorý v roku 2021 rozhodol v prípade V.M.A. vs Stolichna obshtina, rayon „Pancharevo“, že ak jedna krajina EÚ uzná rodičovský vzťah dieťaťa – t. j. nebiologický rodič dieťaťa si biologické dieťa svojej partnerky alebo partnera osvojí v krajine EÚ, ktorá adopciu párami rovnakého pohlavia umožňuje, potom by tak mali urobiť všetky krajiny EÚ, a teda dieťaťu vydať doklad totožnosti, čím dieťaťu zaručia slobodu pohybu v celom regióne tak, ako mu to garantuje právo EÚ. Právna ochrana dieťaťa, v tomto prípade možnosť, aby obaja rodičia, ktorí ho vychovávajú, mali zákonom garantované rodičovské práva, je v najvyššom záujme dieťaťa a opačný stav deti už v súčasnosti žijúce v dúhových rodinách oberá o základné práva a ochranu.

Ohrozenie intersex ľudí a právnych tranzícií

Zmenu ústavy navrhnutú v článku 52a ods. (1) vnímame ako problematickú, nakoľko by mohla viesť k prehĺbovaniu diskriminácie intersex ľudí, ktorých už v súčasnosti slovenská legislatíva neberie do úvahy. Z medicínskeho hľadiska existuje okrem mužského a ženského pohlavia aj tretie pohlavie – intersex. Biologické pohlavie človeka sa určuje na základe viacerých faktorov: pohlavných chromozómov, hormónov a hormonálnych receptorov, vnútorných a vonkajších pohlavných orgánov a druhotných pohlavných znakov. Väčšina ľudí sa rodí s chromozómami XX alebo XY, na základe čoho im je pri narodení pripísané ženské alebo mužské pohlavie. Podľa vedeckých odhadov sa však približne 1,7 % svetovej populácie rodí ako intersex, pričom ich chromozómy môžu mať atypickú stavbu (XXY, XYY a podobne) a ich pohlavné orgány či ďalšie znaky nemusia korešpondovať s pohlavím, ktoré im bolo pri narodení pripísané. Rada Európskej únie, Európsky parlament, Rada Európy, Vysoký komisár OSN pre ľudské práva aj Osobitný spravodajca OSN pre mučenie v minulosti poukázali na to, že intersex osoby čelia diskriminácii a zlému zaobchádzaniu vrátane korektívnych chirurgických zákrokov v detstve. Porušovanie práv intersex ľudí zakazuje aj článok 21, ods. (1) Charty základných práv EÚ, ktorý zakazuje diskrimináciu na základe pohlavia.

V apríli 2015 prijalo Parlamentné zhromaždenie Rady Európy rezolúciu 2048 (2015), v rámci ktorej „zhromaždenie vyzýva členské štáty, aby ... vypracovali rýchle, transparentné a dostupné postupy úradnej zmeny rodu (právnej tranzície) založené na sebaurčení ... dostupné pre všetkých ľudí, ktorí ich chcú využiť, bez ohľadu na vek, zdravotný stav, finančnú situáciu alebo policajný záznam“. Právna tranzícia, ktorá je na Slovensku legálna viac ako 40 rokov, je na Slovensku v kompetencii Ministerstva vnútra SR, ktoré vykoná na

požiadanie zmeny rodného čísla na základe lekárskeho posudku o zmene pohlavia osoby, táto zmena je teda už v súčasnosti podmienená medicínskymi zákrokmi v rozpore s legislatívnymi trendmi EÚ, ako aj závermi WHO a ďalších odborných organizácií. Ďalšie sťažovanie prístupu transrodových ľudí k právnej tranzícii vrátane doplnenia podmienky podľa č. 52a ods.(1), že pohlavie možno zmeniť iba zo závažných dôvodov, by viedlo k zhoršeniu ich ľudskoprávnej situácie a mohlo by byť v rozpore s článkom 21, ods. (1) Charty základných práv EÚ, a teda porušovať právo na súkromný a rodinný život, právo na ochranu pred násilím a diskrimináciou a ďalšie ľudské práva a medzinárodné právne predpisy.

Zmeny zákona sú potrebné, ale musia smerovať k lepšej ochrane ľudských práv

Slovenská republika v rozpore so svojimi medzinárodnými záväzkami nedodržiava a nechráni práva LGBTI+ ľudí na súkromný a rodinný život, prístup k zdravotnej starostlivosti, právo na sebaurčenie a ďalšie ľudské práva. Súčasnú tragickú ľudskoprávnu situáciu na Slovensku pritom ešte podčiarkujú opakované slovné a politické útoky na dôstojnosť a práva LGBTI+ ľudí. V Amnesty International Slovensko Vás preto vyzývame, aby ste dodržiavali medzinárodné záväzky našej krajiny a zabezpečili ochranu a dodržiavanie práv všetkých ľudí bez ohľadu na ich identitu.

Odborná aj laická verejnosť sa viac ako tri dekády snaží o to, aby Slovensko uzákonilo životné partnerstvá a rovnosť práv pre všetkých. Už 16 členských štátov EÚ legalizovalo manželstvá pre všetkých, ďalšie krajiny uznávajú iné typy legálnych partnerských vzťahov. Slovensko stále nie je jednou z nich. Okrem toho párom rovnakého pohlavia nie sú na Slovensku priznané rodičovské práva a nemôžu si adoptovať deti.

LGBTI+ ľudia na Slovensku žijú v celoživotných partnerských vzťahoch, ale chýba im základná právna ochrana, kvíri rodiny už dnes vychovávajú spoločne deti – mnohokrát biologické deti jedného z rodičov – aj keď im štát neumožňuje ich vychovávať ako spoločné. Tieto ľudskoprávne dlhy je čas splatiť, nie ich ďalej prehľbovať v zákone či dokonca ústave.

Vyzývame preto Vás ako predsedu vlády aj poslancov a poslankyne NR SR, aby ste začali konať v súlade so svojimi povinnosťami, ustúpili od homonegatívnych a transnegatívnych návrhov zákonov a vyhýbali sa im aj v budúcnosti, a usilovali sa o systémovú zmenu smerom k ochrane ľudských práv pre všetkých ľudí na Slovensku.

Ak by ste mali záujem o bližšie informácie k téme, radi sa s Vami stretneme osobne.

S úctou,

Rado Sloboda,

Riaditeľ Amnesty International Slovensko